•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXVII
2021

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

CUPRINS

Actele Conferinței „Civilizație aulică și civilizație urbană în Moldova și Țara Românească. Secolele XIV-XVII”

Maria Magdalena Székely, <i>Civilizație aulică și civilizație urbană în Moldova și Țara Românească. Secolele XIV-XVII (Cuvânt înainte)</i>	11
Radu Cârциuamaru, <i>O ipoteză privind datarea primei fresce din Biserica Domnească a Târgoviștei în vremea lui Mihnea Turcitul</i>	17
Liviu Marius Ilie, <i>Domnia și cancelaria – danie și cronologie în perioada Paștilor în Țara Românească (secolul al XV-lea)</i>	27
Maria Magdalena Székely, <i>Daruri, mărfuri și obiecte de prestigiu la curtea Moldovei în secolul al XVI-lea</i>	33
Minodora Cârциuamaru, <i>Inelul jupânitei Vlădae. O descoperire arheologică și implicațiile ei istorice</i>	59
Ștefan S. Gorovei, <i>În căutarea „patriciatului” pierdut. O revenire</i>	77
Marius Păduraru, <i>„Pe vremea ce au fost Mareș banul vornic mare, fiind mare și putêrnecu”. Adăugiri la biografia marelui dregător muntean Mareș Băjescu</i>	89

Daniela Orzață, <i>Ancient library of Alexandria foreign book fund</i>	111
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, <i>Soldats provenant du milieu rural de la province de Mésie Inférieure dans les légions romaines</i>	129
Iulia Dumitrache, <i>Haine pentru soldați: contracte cu statul roman și afaceri personale</i>	135
Fabian Doboș, <i>Augustin – al doilea Atanasie</i>	143

Andrei Constantin Sălăvăstru, <i>The doctrine of lawful rebellion in the princely proclamations of the French wars of religion</i>	151
Sorin Grigoruță, <i>„A slujit domniei mele cu dreptate și cu credință”. Câteva considerații privitoare la Andrei, hatmanul lui Petru vodă Șchiopul</i>	165
Eduard Rusu, <i>Muzica nunților domnești</i>	189
Gheorghe Lazăr, <i>Danii românești în favoarea așezămintelor ortodoxe sud-dunărene. Noi mărturii documentare</i>	201
Mihai-Bogdan Atanasiu, <i>Crâmpeie din istoria Bisericii Sfinții Teodori din Iași prin însemnări de odinioară</i>	219

Cuprins

Alexandru-Florin Platon, <i>Evenimentele anului 1821 în corespondența unui negustor genevez din Odesa: Jean-Justin (Jules) Rey</i>	231
Cristian Ploscaru, <i>Between the diplomacy of war or peace and the Ottoman occupation of the Romanian Principalities (1821-1822)</i>	245
Laurențiu Rădvan, <i>Un plan necunoscut al orașului Târgoviște din 1831</i>	265
Mihai-Cristian Amărieuței, Simion-Alexandru Gavriș, <i>Administrația moldoveană la începutul perioadei regulamentare: funcționarii Ministerului de Interne și ai Comitetului Sănătății (1834)</i>	279
Andrei Melinte, <i>Din istoricul înființării orașelor din Țara Românească în prima jumătate a secolului al XIX-lea</i>	301
Remus Tanasă, <i>Between “millet” and self-determination: the Ottoman-Armenian case</i>	321
Aleksandr Stykalin, Ioan-Augustin Guriță, <i>Din corespondența arhimandritului Iuliu Scriban cu arhiepiscopul Arsenie Stadnički păstrată la Moscova</i>	331
Ștefan Crăciun, Nicolae B. Cantacuzino – primul trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Berna (1911-1912)	355
Claudiu-Lucian Topor, <i>German administration in Romania under military occupation: everyday life in the vicinity of the operations army (1916-1918)</i>	365
Stefano Santoro, <i>The image of Bolshevism in the Italian public opinion, 1917-1919</i>	377

Lucian Leuștean, <i>New contributions on the dispute at the Peace Conference (February-March 1920) concerning the Romanian-Hungarian border</i>	391
Krzysztof Nowak, <i>Motivations, obstacles and complications on the path of Polish diplomacy to an alliance with Romania. Reflections on the 100th anniversary of the Polish-Romanian military alliance of 1921</i>	405
Árpád Hornyák, <i>The League of Nations loan to Hungary in 1924 with special regard to Yugoslav aspects</i>	421
Ionel Moldovan, <i>Noi considerații privitoare la înființarea Facultății de Teologie din Chișinău (1926)</i>	443
Andreea Dahlquist, <i>Romanian propaganda in Sweden during the Second World War</i>	459
Elena Dragomir, <i>Relațiile comerciale cu Occidentul în concepția economică a României postbelice. Argumente pentru o nouă perspectivă de studiu</i>	475
Daniel Lazăr, <i>30 de ani de la destrămarea R.S.F. Iugoslavia. Despre politică, societate și „cultură de masă” – considerații</i>	495

<i>In memoriam: Mihail Vasilescu, Ioan Caproșu, Ion Agrigoroaiei</i>	507
<i>Recenzii și note bibliografice</i>	513
EUSEBIU DE CEZAREEA, <i>Istoria bisericească</i> , traducere din limba greacă veche, studiu introductiv și note de Teodor Bodogae, ediție revizuită de Tudor Teoteoi, Basilica, București, 2020, 560 p. (PSB, s.n. 20) (Nelu Zugravu); <i>Beyond Ambassadors; Consuls, Missionaries, and Spies in Premodern Diplomacy</i> , ed. Maurits Ebben și Louis Sicking, Leiden, Editura Brill, 2020, 236 p. (Mihai Covaliu); Rebecca Haynes, <i>Moldova: A History</i> , London,	

New York, I. B. Tauris, 2020, xvi + 240 p. (*Laurențiu Rădvan*); Carol Iancu, *Evreii din Hârlău și împrejurimi. Istorie și memorie*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2020, 250 p. (*Dănuț Fotea*); Victor Taki, *Russia on the Danube: Empire, Elites, and Reform in Moldavia and Wallachia 1812-1834*, Budapest, Vienna, New York, Central European University Press, 2021 (*Cristian Ploscaru*); Mirel Bănică, *Bafta, Devla și Haramul. Studii despre cultura și religia romilor*, Iași, Editura Polirom, 2019, 472 p. (*Monica Chicuș*); David E. Nye, *American Illuminations. Urban Lighting, 1800–1920*, Cambridge, The MIT Press, 2018, x + 280 p. (*Simion Câlția*); Mihai Ștefan Ceaușu, Ion Lihaciu, *Autonomia Bucovinei (1848-1861). Studiu și documente*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2021, 374 p. (*Ioan-Gabriel Chiraș*); *Universitatea din Cluj în perioada interbelică*, vol. III, *Facultatea de Litere și Filosofie*, coordonator Ana-Maria Stan, editori Ioan-Aurel Pop, Simion Simon, Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2019, 364 p. (*Dragoș Jipa*); Radu Ioanid, *Pogromul de la Iași*, ediție îngrijită de Elisabeth Ungureanu, prefată de Alexandru Florian, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Iași, Polirom, 2021, 142 p. (*Mihai-Daniel Botezatu*); Michael Shafir, *România Comunistă (1948-1985). O analiză politică, economică și socială*, traducere din limba engleză de Mihai-Dan Pavelescu, București, Editura Meteor Press, 2020, 432 p. (*Andrei Mihai Rîpanu*); *Panorama comunismului în România*, ed. de Liliana Corobca, Iași, Editura Polirom, 2020, 1150 p. (*Daniel Chiriac*).

Noi considerații privitoare la înființarea Facultății de Teologie din Chișinău (1926)**

Înființarea Facultății de Teologie Ortodoxă din Chișinău în anul 1926 constituie una dintre temele larg dezbătute atât în presa vremii, cât și în scrierile a numeroși istorici și teologi, care au analizat-o din patru direcții: în studii de istorie universitară ieșeană¹, din perspectiva trecutului învățământului superior teologic românesc², a vieții naționale, culturale și religioase din Basarabia interbelică³ și a activității ierarhului Gurie Grosu⁴, considerat exponențial în demersul de fondare al instituției.

* Doctor în istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România; moldo_ionel91@yahoo.com.

** The research for this article was sponsored by the Romanian Young Academy, which is funded by Stiftung Mercator and the Alexander von Humboldt Foundation for the period 2020-2022.

¹ *Istoria Universității din Iași*, coord. Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 323-326; Gheorghe Palade, *Înființarea Facultății de Teologie din Chișinău și constituirea corpului didactic (1926-1927)*, în „Analele Științifice ale Universității de stat din Moldova”, seria Științe socio-umane, II (2000), p. 124-135 (articolul a fost inclus de către autor și în paginile volumului *Integrarea Basarabiei în viața spirituală românească (1918-1940). Studii*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2010, p. 153-170); Adrian Vițalaru, Marian Hariuc, *Practici administrative și mize academice. Universitatea din Iași și problema facultății de Teologie în anul 1941*, în *AȘUI*, s.n., Istorie, LVI-LVIII (2010-2012), p. 347-358.

² Mihai Vizitiu, Virginia Popa, *Istoria învățământului teologic superior din Moldova și Bucovina*, Iași, Editura Trinitas, 2007, p. 50-69; Ion Vicovan, *Reperete învățământului teologic superior din Moldova până în 1990 – momente, instituții, personalități în Învățământul universitar vocațional la ceas aniversar – 2010. Studii și cercetări*, coord. Viorel Lungu et al., Iași, Editura Doxologia, 2010, p. 72-85.

³ Boris Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia (1812-1918; 1918-1944)*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 167-197; Constantin Gh. Ciobanu, *Rolul Facultății de Teologie din Chișinău în redresarea vieții spirituale și a educației teologice în Basarabia*, în „Buletinul Științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei”, vol. 7 (20) (2007), p. 131-169; Mircea Păcurariu, *Basarabia – Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, București, Editura Basilica, 2012, p. 195-200; Polina Lungu, *Ascensiunea profesională a istoricului și profesorului Alexandru Boldur în cadrul facultății de Teologie din Chișinău*, în *Istoricul și Istoria. Materialele conferinței științifice internaționale: Alexandru V. Boldur – 130 de ani de la naștere, Leonid Boicu – 85 de ani de la naștere*, coord. Gheorghe Cliveti, Gheorghe Cojocaru, Iași, Editura Junimea, 2018, p. 374-391.

Incursiunea noastră are la bază cercetarea documentelor din Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei din Iași, unde se păstrează mai multe dosare care privesc în mod direct sau tangențial tema. Cele mai importante sunt înregistrate cu numerele: 71/1926 (corespondența privitoare la înființarea Facultății de Teologie din Chișinău), 15/1918 în două volume (unirea Basarabiei cu România) și 31/1918 (hirotonia în arhiereu a arhimandritului Gurie Grosu).

Existența acestor dosare în arhiva mitropolitană are legătură cu faptul că ierarhul ieșean a fost direct implicat în evenimente. Cu privire la facultate, istoriografia reține doar că acesta s-a opus înființării la Chișinău, dorind deschiderea ei la Iași. Potrivit lui Boris Buzilă, împotrivirea chiriarhului Pimen se baza pe argumentul istoric al întâietății Iașului întrucât aici mai funcționase în trecut o Facultate de Teologie și pe discreditarea Chișinăului, ca oraș cu trecut și influențe rusești, în care era posibilă alterarea obiectivelor noii instituții de învățământ, cu consecințe în plan național și bisericesc⁵.

Din analiza dosarelor de la Mitropolie reiese însă că motivele opoziției chiriarhului Pimen erau mai multe și mai complexe. Reînființarea Facultății de Teologie la Iași era atât unul dintre vechile obiective personale ale ierarhului în calitate de mitropolit, cât și o doleanță a clericilor eparhiei exprimată anual, începând cu 1910, cu ocazia conferințelor pastorale⁶. Merită evidențiat că în calitate de episcop al Dunării de Jos între 1902 și 1909 înființase Seminarul Teologic Sfântul Andrei din Galați în 1908, iar odată cu urcarea în rangul de mitropolit la Iași, un țel pe măsură era redeschiderea Facultății de Teologie din capitala Moldovei, care funcționase în cadrul Universității ieșene numai patru ani, între 1860 și 1864. Neîndeplinirea acestui deziderat este legată de soarta principalului său susținător politic, anume ministrul Instrucțiunii și Cultelor, Spiru Haret. Ieșirea acestuia de la guvernare în decembrie 1910 și decesul din finalul anului 1912 au făcut proiectul desuet.

Totuși, decizia nr. 97.118 din 7 septembrie 1926 de înființare a Facultății Teologice din Chișinău face trimitere indirectă la Spiru Haret. Documentul semnat în 1926 de ministrul Instrucțiunii publice, Ion Petrovici, stipula în primul articol că se punea în funcțiune o prevedere a legii învățământului superior din 1910⁷, când în fruntea ministerului se afla Spiru Haret, în cel de-al treilea său mandat la Instrucțiune și Culte (1907-1910). Mai mult, respectiva lege a învățământului secundar și superior, sancționată inițial la 23 martie 1898, în timpul primului ministeriat a lui Haret (1897-1899), și modificată ulterior, era una dintre cele mai importante girate de către acesta din postura de ministru⁸.

⁴ Gheorghe Palade, *Contribuția Mitropolitului Gurie Grosu la înființarea și activitatea Facultății de Teologie din Chișinău*, în *Mitropolitul Gurie – misiunea de credință și cultură: Culegere de articole și studii despre Mitropolitul Gurie Grosu al Basarabiei (1877-1943)*, coord. Silvia Grosu, Chișinău, Editura Epigraf, 2007, p. 106-117.

⁵ Boris Buzilă, *op. cit.*, p. 173-174.

⁶ AMMB, dosar nr. 7/1911, f. 15-16; 7/1915, f. 6, 16, 87.

⁷ Idem, dosar nr. 71/1926, f. 11.

⁸ Spiru C. Haret, *Operele lui Spiru C. Haret*, vol. III, *Oficiale, 1907-1910*, ediția a II-a îngrijită de Constantin Schifirneț, București, Editura Comunicare.ro, 2009, p. 93-96, 118-153.

După moartea lui, președinte al comitetului pentru păstrarea memoriei și ridicarea unui monument în cinstea sa a fost mitropolitul Pimen Georgescu⁹, care a readus dezideratul în atenție odată cu revenirea liberalilor la guvernare la începutul anului 1914. Izbucnirea Primului Război Mondial a determinat însă amânarea lui, în condițiile în care chestiunile legate de pregătirea armatei, a clerului și credincioșilor pentru eventuala intrare a statului român în război au devenit prioritare în agenda ierarhului. După anul 1918, atenția sa a fost orientată asupra diminuării și vindecării rănilor și distrugerilor cauzate de conflagrație¹⁰, astfel că proiectul Facultății de Teologie a rămas în continuare într-un plan secund. Abia în anul 1926, în condițiile în care a aflat despre intervenția lui Gurie Grosu în această direcție, mitropolitul Moldovei a întreprins o acțiune prin care a cerut ca instituția de învățământ superior să fie deschisă la Iași și nu la Chișinău¹¹.

Ca dorință a preoților din Arhiepiscopia Iașilor, redeschiderea facultății avea o semnificație economică. Potrivit legii clerului mirean din anul 1893, remunerarea lor se făcea în funcție de nivelul studiilor absolvite, iar salariul unui licențiat era substanțial mai mare decât cel al unui absolvent de seminar. Cu alte cuvinte, principiul salarizării din legea clerului mirean anulasă una dintre principalele cauze care au condus la închiderea Facultății de Teologie ieșene în anul 1864, și anume lipsa de studenți¹², în condițiile în care preoții și seminariștii din zona Moldovei erau acum direct interesați să urmeze cursurile unei instituții de învățământ superior în vederea obținerii unui venit lunar considerabil mai mare după absolvire și hirotonie.

În timpul arhipăstoririi mitropolitului Pimen Georgescu, prima solicitare pentru reînființarea facultății a fost formulată la data de 3 noiembrie 1910 de către preoții județului Dorohoi adunați în conferința pastorală anuală. Pretextul formulării acestei cereri a fost aniversarea semicentenarului Universității ieșene în 1910¹³.

Deși dezideratul a mai fost exprimat până la momentul izbucnirii Primului Război Mondial și cu ocazia conferințelor pastorale din 1913 și 1914¹⁴, referința la anul 1910 este importantă deoarece, așa cum am amintit mai sus, a fost evocată și în decizia de înființare a Facultății de Teologie din Chișinău în 1926.

După război, obiectivul redeschiderii instituției de învățământ teologic superior a fost afirmat în anul 1919 de către un grup de preoți din vârful ierarhiei administrative a Arhiepiscopiei Iașilor printr-un memoriu adresat ministrului Instrucțiunii și Cultelor și mitropolitului Pimen, semnat de preoții: Ioan Gotcu – președintele Consistoriului Eparhial și profesor la Seminarul „Veniamin Costachi” din Iași; Cicerone Iordăchescu – subdirector al Cancelariei Mitropolitane,

⁹ AMMB, dosar nr. 69/1913, f. 3-4.

¹⁰ Aurel Pentelescu, Gavriil Preda, *Mitropolitul Pimen Georgescu (1853-1934)*, ediția a II-a, Ploiești, Editura Karta-Graphic, 2010, p. 98-105, 124-136; iidem, *Mitropolitul Pimen Georgescu și Marea Unire din anul 1918*, București, Editura Militară, 2019, p. 35-154.

¹¹ AMMB, dosar nr. 71/1926, f. 1-5, 7-9, 19, 32.

¹² Vasile-Lucian V. Goldan, *Mitropolitul Iosif Naniescu (1875-1902)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza din Iași”, 2020, p. 231-233.

¹³ Vezi Anexa I (AMMB, dosar nr. 7/1911, f. 15-16).

¹⁴ Idem, dosar nr. 7/1915, f. 6, 16, 87.

Gheorghe I. Niculea – protopopul județului Iași și Gheorghe Petrovanu – revizorul eclesiastic al Eparhiei Iașilor¹⁵. Așa cum am menționat însă mai sus, prioritățile ierarhului ieșean la acest moment erau altele.

Edificatoare în acest sens este poziționarea sa din 22 ianuarie 1923, când menționa în cererea de înființare a seminarului teologic din Dorohoi, că „rezolvarea definitivă și fericită a problemei [adventismului, n.n.]” putea fi făcută doar dacă se asigura pregătirea teologică superioară a clericilor, dar că aceasta nu era posibilă la acel moment, ci „mai târziu”¹⁶.

Dacă mitropolitul Moldovei a fost rezervat și nu s-a implicat în susținerea dezideratului reprezentanților preoțimii din eparhia sa, exprimat prin memoriul trimis Ministerului Instrucțiunii și Cultelor în anul 1919, nu același lucru se poate spune despre arhiepiscopul Chișinăului, Gurie Grosu, care a solicitat Ministerului Cultelor și Artelor, la 3 octombrie 1921, înființarea unei Academii Teologice la Chișinău¹⁷.

Ministrul Octavian Goga a trimis proiectul spre analiză Ministerului Instrucțiunii, care a conchis prin avizul nr. 1344 din 7 decembrie 1921 al Consiliului Permanent că „spiritul organizării propuse pentru Academie era prea deosebit de cel al Facultăților noastre de Teologie; că o comunicare de idei, studenți și profesori cu greu se putea stabili între ea și Facultățile de Teologie existente; că prea strânsa dependență de persoana Arhiepiscopului era aproape inadmisibilă; și că, drept concluzie, proiectul trebuia modificat în sensul Facultăților Teologice din țară”¹⁸.

Comunicându-se acest răspuns Arhiepiscopiei, ierarhul Gurie Grosu a reiterat cererea la 16 februarie 1923, admițând ca instituția să fie înființată conform modelului agreat¹⁹. Drept urmare, ministerul Cultelor a intervenit din nou la cel al Instrucțiunii la 2 martie 1923, cerând un aviz favorabil pentru proiect²⁰. Cu această ocazie, ministrul Constantin Banu a indicat, pentru prima dată, posibilitatea fondării Facultății de Teologie de la Chișinău sub egida Universității Ieșene, în condițiile în care, susținea el, „Universitatea din Iași își aștepta completarea cu o Facultate Teologică”²¹.

Opt luni mai târziu însă, la 29 octombrie 1923, arhiepiscopul Gurie a mai scris o adresă ministerului Cultelor, solicitând din nou înființarea Academiei Teologice la Chișinău²². Inițiativa acestei ultime cereri poate fi explicată prin schimbarea de la conducerea Ministerului Cultelor, Constantin Banu fiind înlocuit cu Alexandru Lapedatu. Cu alte cuvinte, ierarhul basarabean prefera și insista pe varianta înființării unei academii și nu a unei facultăți la Chișinău.

Înainte de a întreprinde vreo acțiune, noul ministru a cerut inspectorului general din subordine un referat asupra chestiunii. Documentul rezultat, semnat de preotul Ioan Gh. Savin, a fost văzut de Lapedatu la 10 decembrie 1923, iar a doua

¹⁵ Vezi Anexa 2 (idem, dosar nr. 11/1919, f. 234-237).

¹⁶ Idem, dosar nr. 18/1922, f. 134-135.

¹⁷ Idem, dosar nr. 71/1916, f. 38-39.

¹⁸ Ibidem, f. 41.

¹⁹ Ibidem, f. 40.

²⁰ Ibidem, f. 41.

²¹ Ibidem, f. 42.

²² Ibidem, f. 43.

zi de Ion Inuleț care a scris următoarea rezoluție: „Crearea unei Facultăți de Teologie este necesară și lesne de îndeplinit pe lângă Seminarul Teologic. Trebuie creată o adevărată facultate de Teologie, asemenea Facultății de la Cernăuți”²³.

În pofida poziționării favorabile a lui Inuleț, ministrul Lapedatu nu a mai luat nici o măsură, fiind probabil deranjat de îndrăzneala arhiepiscopului Gurie care a încercat să exploateze eventuala sa lipsă de informare și de faptul că, în continuare, cerea înființarea unei academii teologice, deși Consiliul Permanent al Ministerul Instrucțiunii admisesese în anul 1921 doar varianta unei facultăți.

Abia după căderea guvernului liberal în luna martie 1926, proiectul a revenit din nou în actualitate prin demersurile aceluiasi ierarh basarabean. Sub coordonarea sa, Congresul Eparhial întrunit în aprilie 1926 a decis ca nou înființata Mitropolie a Basarabiei să intervină la autoritățile competente pentru înființarea la Chișinău a unei Facultăți de Teologie întreținute de stat. Până la fondarea acestei instituții a fost votată funcționarea unei Academii Teologice Populare particulare²⁴. Cu alte cuvinte, ierarhul și clericii din stânga Prutului puneau presiune pe autoritățile române pentru ca dezideratul lor să se materializeze.

Aflând despre aceste demersuri, mitropolitul ieșean Pimen Georgescu a întreprins și el primele acțiuni pentru ca proiectata facultate din cadrul Universității ieșene să aibă sediul la Iași. La 29 mai 1926 a scris patriarhului Bisericii Ortodoxe Române și președinte al Sfântului Sinod să introducă problema în dezbaterea Sinodului pentru a fi adoptată o rezoluție privitoare la înființarea facultății²⁵. În linii mari, cuprinsul acestei adrese a fost trimis la 1 iunie și președintelui Consiliului de Miniștri, precum și miniștrilor de Culte și de Instrucțiune Publică²⁶. În replică, la 12 iunie și arhiepiscopul Gurie a înaintat Sfântului Sinod un memoriu în care expunea istoricul demersului său și argumentele în favoarea Chișinăului²⁷.

La 21 iulie 1926, încercând să atingă latura sensibilă a ministrului Petrovici, mitropolitul Pimen i-a scris următoarea telegramă: „Venirea domniei voastre la Ministerul Instrucțiunii îmi dă dreptul a nădăjdui că înființarea Facultății de Teologie la Universitatea din Iași, care e deja prevăzută în lege, va găsi un puternic sprijin și viitorii teologi ieșeni vor asculta cu mult interes prelegerile dumneavoastră de filosofie care sunt de mare folos pentru teologie. Vă felicit pentru această înaltă demnitate și vă urez tot sporul pentru școală”²⁸.

Deși ministrul Petrovici nu a răspuns, situația a fost diferită în cazul celorlalte intervenții. Președintele Consiliului de Miniștri a transmis la 4 august că Ministerul Instrucțiunii, cu adresa nr. 62.327 din 3 august 1926, îi comunicase că cererea de înființare a Facultății de Teologie la Iași era avută în vedere „la viitorul buget și la

²³ Ibidem, f. 45.

²⁴ Gheorghe Palade, *Contribuția Mitropolitului*, p. 109.

²⁵ AMMB, dosar nr. 71/1926, f. 4.

²⁶ Ibidem, f. 1, 19.

²⁷ Gheorghe Palade, *op. cit.*, p. 110.

²⁸ AMMB, dosar nr. 71/1926, f. 5.

viitoarea sesiune legislativă”²⁹. De asemenea, Sfântul Sinod a admis cererea mitropolitului Pimen și a luat în unanimitate, la 2 iulie, o hotărâre favorabilă Iașiului, care a fost comunicată miniștrilor de Instrucțiune și Culte prin adresa nr. 307 pe 1926³⁰.

Decizia înființării facultății era însă de competența ministrului Instrucțiunii, Ion Petrovici, care a ales Chișinăul prin actul nr. 97.118 din 7 septembrie 1926. Aflând despre această hotărâre, ierarhul ieșean a trimis la 11 septembrie o telegramă de protest miniștrilor de Culte și de Instrucțiune, președintelui Consiliului de Miniștri, patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, precum și o adresă rectorului Universității din Iași³¹.

În aceeași zi, Ministerul Instrucțiunii prin Direcțiunea Învățământului Superior i-a trimis textul deciziei ministrului Petrovici. Primind documentul la 13 septembrie, mitropolitul Pimen a notat următoarea rezoluție, care este edificatoare în privința poziției sale și a evoluției ulterioare a speței:

„Decizia de a lua Facultatea de Teologie din Iași, cum prevede legea și a o duce la Chișinău o socotim greșită. Prin aceasta s-a nesocotit dreptul și datoria Bisericii de a se îngriji de educația religioasă-morală și națională a poporului prin pregătirea preoților în instituții superioare teologice universitare prin sprijinul și concursul Statului care are interesul a avea cetățeni cu educație creștinească sufletească solidă, căci, Adunarea Eparhială și Sfântul Sinod hotărâse înființarea acestei Facultăți la Iași, unde e sediul Universității, și are tradițiile lui de oraș idealist, cultural și cu un mediu de naționalitate și de patriotism curat și sfânt românesc. Și întru cât nu s-a ținut socoteală de Biserică, ca instituție care prin adunările ei: Sfântul Sinod, Adunarea Eparhială, și intervenirea noastră, ca mitropolit al Moldovei și a I.P.S. Patriarh ca președinte al Sinodului, am crezut de datoria mea de a protesta la Guvern pentru această nedreptate adusă vechii Mitropolii a Moldovei și orașului Iași, vechea Capitală. Protestul meu a fost îndreptat către președintele Consiliului de Miniștri, care aprobase înființarea Facultății de Teologie la Iași, precum se constată din adresa nr. 5489 din 4/VIII/26, că ministrul Instrucțiunii Publice comunică Președinției Consiliului de Miniștri cu adresa nr. 62 327 că în viitorul buget (1927) va prevedea Facultatea de Teologie la Iași. Așa fiind, nu putem trimite nici delegatul de care se vorbește la art. 6 din acea decizie. Vom lupta pe căi legale pentru stabilirea Facultății de Teologie la Universitatea din Iași, precum a voit legiuitorul”³².

Concluziile din această însemnare au fost îndeplinite întocmai. Pe de o parte, ierarhul nu a delegat un reprezentant mitropolitan în comisia hotărâtă de ministru și nici nu a acceptat invitația rectorului Universității ieșene de a participa la adunarea comună a comisiei și a Senatului Universitar din data de 2 noiembrie 1926 pentru alegerea profesorilor provizorii ai noii facultăți³³. Pe altă parte, a

²⁹ Ibidem, f. 6.

³⁰ Ibidem, f. 24.

³¹ Ibidem, f. 7-9.

³² Ibidem, f. 10.

³³ Ibidem, f. 44.

inițiat în presa locală și națională o adevărată campanie de susținere a cauzei ieșene³⁴. În plan instituțional, a primit un important sprijin din partea patriarhului Miron Cristea, care, la data de 17 septembrie 1926, a trimis o a doua adresă către Ministerele de Instrucțiune Publică și de Culte, în care argumenta pe larg avizul dat de Sfântul Sinod la 2 iulie pentru înființarea facultății la Iași³⁵. Poziționări în aceeași cheie au mai fost exprimate de Constantin Angelescu, fostul ministru al Instrucțiunii din perioada 1923-1926, Gheorghe Brătianu, episcopul Visarion Puiu, preoții Constantin Dron, Valeriu Iordăchescu și alții³⁶.

Toate protestele și intervențiile nu au schimbat însă deznodământul cauzei, deoarece ministrul Petrovici a rămas ferm în hotărârea sa. La data de 8 noiembrie 1926, în prezența lui și a arhiepiscopului Gurie Grosu a fost inaugurată noua facultate de la Chișinău³⁷. Totuși, o urmare a insistențelor ierarhului moldav constă în faptul că Ministerul Cultelor și Artelor i-a trimis principalele documente ale demersului susținut de la Chișinău începând cu anul 1921, care au fost păstrate și se găsesc în dosarul 71/1926 din Arhiva Mitropoliei ieșene.

Explicația deciziei ministrului Petrovici poate fi oferită prin raportare la cadrul politic în care a activat. Acesta a deținut portofoliul Instrucțiunii Publice în al treilea guvern condus de Alexandru Averescu (30.03.1926 – 03.06.1927). În precedentul mandat din anii 1920-1922, cabinetul Averescu mai rezolvase o situație delicată cu privire la Biserica Basarabeană și anume a recunoscut titularizarea arhiereului Gurie Grosu în scaunul arhiepiscopal de la Chișinău la 29 martie 1921, deși acesta nu fusese ales conform legii organice în vigoare de funcționare a Bisericii Ortodoxe în cadrul statului român³⁸, ci prin decizia Congresului General Eparhial al Basarabiei din data de 21 februarie 1920³⁹.

Imediat după titularizarea lui Gurie, în ședința aceluiași Congres Eparhial din septembrie 1921, a fost adoptată decizia înființării unei instituții de învățământ superior teologic la Chișinău, fiind votată și o sumă de 500 000 de lei pentru acest proiect⁴⁰. Pe lângă nevoia de ridicare a gradului de cultură a preoțimii basarabene, dezideratul avea o utilitate imediată legată de intrarea în legalitate a celui de-al doilea ierarh basarabean hirotonit arhiereu în vara anului 1918, și anume Dionisie Erhan.

Spre deosebire de Gurie care deținea diplomă universitară, fiind absolvent al Academiei Teologice din Kiev, Dionisie Erhan nu îndeplinea această condiție pentru arhieriei titulari, prevăzută în Legea Sinodală pe baza căreia funcționa Biserica

³⁴ Principalele articole din presa vremii au fost decupate și se păstrează în arhiva Mitropoliei din Iași. Vezi ibidem, f. 48-60.

³⁵ Vezi Anexa 3 (ibidem, f. 30-31, 37).

³⁶ O parte dintre luările de poziție în favoarea Iașiului au fost publicate în numărul din septembrie al revistei mitropolitane. Vezi *MMS*, II (1926), nr. 9, p. 185-205.

³⁷ Constantin Gh. Ciobanu, *op. cit.*, p. 136.

³⁸ Boris Buzilă, *op. cit.*, p. 122-123.

³⁹ Ionel Moldovan, *Contribuția clericilor ortodocși la unirea Basarabiei cu România în AȘUI*, Istorie, LXIV (2018), Număr Special, *Marea Unire a românilor (1918) – istorie și actualitate*, p. 261.

⁴⁰ AMMB, dosar nr. 71/1926, f. 39-40.

Ortodoxă în cadrul statului român⁴¹. La 21 februarie 1920 ambii ierarhi basarabeni fuseseră aleși ca titulari de către Congresul Eparhial de la Chișinău⁴², însă pentru Dionisie Erhan nu exista alternativă legală pentru recunoașterea numirii.

Astfel, în contextul reorganizării Bisericii din Basarabia în anul 1923, Gurie Grosu a schimbat strategia, propunând pentru cele două noi episcopii înființate clerici eligibili⁴³. În subsidiar însă, așa cum am arătat mai sus, a întreprins demersuri pentru înființarea instituției de învățământ superior la Chișinău, având în vedere, între altele, și schimbarea statutului lui Dionisie Erhan. Confirmarea acestei supoziții este însăși oferirea titlului de *Doctor Honoris Causa* al Universității din Iași, la propunerea Facultății de Teologie din Chișinău, ierarhului Dionisie Erhan la 26 martie 1934⁴⁴, în urma căruia a fost înscăunat ca titular la Episcopia Cetății Albe-Ismail la 27 aprilie același an⁴⁵.

Importantă în toată această evoluție a fost și viziunea poporanistă (în spațiul rus, curentul s-a numit *narodnicism*) a lui Gurie Grosu, care i-a influențat activitatea atât în timpul stăpânirii țariste, cât și în cadrul statului român. Dorința de culturalizare și modernizare a societății basarabene a constituit astfel un argument pentru demersurile de înființare a instituției teologice de la Chișinău.

În privința perspectivei sale, reprezentativă este o mărturie inedită semnată la 13 iulie 1918. Fiind informat cu o zi înainte despre hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de a-l hirotoni arhiepiscop⁴⁶, acesta a trimis Mitropolitului Pimen următoarea telegramă:

„Primind telegrama Înalt Preasfințiilor Voastre despre alegerea mea [ca, n.n.] arhiepiscop, am mulțumit bunului Dumnezeu, mulțumesc Sfântului Sinod și Preaînalt Preasfințiilor Voastre; ținând minte făgăduința Înalt Preasfinției Voastre că eu nu voi fi înstrăinat din Basarabia și declarația preasfințitului Nicodim că dorește să mă aibă ajutor. Cu speranța aceasta mă bucur, primesc și nimic împotriva vorbesc. Mă închin până la pământ. Aștept chemarea. Arhimandrit Gurie”⁴⁷.

Cu alte cuvinte, Gurie Grosu a dorit să activeze în provincia sa de origine și să se implice în mod direct la propășirea morală, culturală și națională a basarabenilor. În acest registru se încadrează, de altfel, și argumentele oficiale utilizate pentru evidențierea necesității înființării Facultății de Teologie la Chișinău.

În concluzie, instituția care a funcționat în capitala Basarabiei începând cu anul 1926 a avut la bază două proiecte distincte. Exponenți ai acestor proiecte au fost Gurie Grosu, arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului și mitropolitul ieșean,

⁴¹ Chiru C. Costescu, *Colecțiune de legi, regulamente, acte, deciziuni, circulări, instrucțiuni, formulare și programe*, vol. I, București, Institutul de arte grafice C. Sfetea, [1922], p. 42-43.

⁴² Boris Buzilă, *op. cit.*, p. 123.

⁴³ Gheorghe Palade, *Integrarea Basarabiei*, p. 235.

⁴⁴ Adrian Vițalaru, *Acordarea titlului de „doctor honoris causa” al Universității din Iași în perioada interbelică. Câteva considerații*, în *HUI*, V (2014), p. 68.

⁴⁵ Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 173-174.

⁴⁶ Constantin Claudiu Cotan, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, București, Editura Universitară, 2015, p. 251.

⁴⁷ AMMB, dosar nr. 15/1918, f. 387.

Pimen Georgescu. Primul dorea deschiderea unei Academii Duhovnicești la Chișinău după modelul celei de la Kiev, iar cel de-al doilea, o Facultate de Teologie la Iași în cadrul Universității locale. Compilarea celor două proiecte a avut ca rezultat un compromis, în condițiile în care a luat ființă o Facultate de Teologie în cadrul Universității din Iași, dar cu sediul la Chișinău.

Anexe

Anexa 1. Moțiune adoptată de preoțimea dorohoiană în cadrul Conferințelor Pastorale din anul 1910 (Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, dosar nr. 7/1911, f. 16).

„Preoțimea dorohoiană, întrunită pentru a doua oară în conferințele pastorale, convinsă pe deplin că cultura este o armă indispensabilă întru îndeplinirea rosturilor ei culturale și naționale, și că centrele culturale teologice sunt farurile care răspândesc ideile cele mari și generoase, care redeșteaptă conștiința datoriei și a misiunii pastorale, – acum, când se comemorează 50 ani de la înființarea Universității din Iași, la înființarea căreia a fost și facultatea teologică, cere cu insistență reînființarea ei spre luminarea clerului și îndrumarea poporului către o viață moral-religioasă, după testamentul marelui Veniamin: „Nădejdea care am hrănit și hrănesc în sufletul meu ca înmulțindu-se cărțile și științele în limba nației, dacă nu eu, dar urmașii mei se vor învrednici a se folosi de cliros luminat și încuviințat și a câștiga norod luminat în știința cristianestilor învățături”.

Anexa 2. Memoriu adresat ministrului Instrucțiunii și Cultelor și mitropolitului Pimen Georgescu în anul 1919 de către preoții Ioan Gotcu, Cicerone Iordăchescu, Gheorghe Niculea și Gheorghe Petrovanu, reprezentanți ai clerului din Arhiepiscopia Iașilor (Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, dosar nr. 11/1919, f. 234-237).

„Domnule Ministru,

Dintre toate instituțiile sociale, aceia care are rolul cel mai de căpetenie în pregătirea omului pentru buna viețuire este Biserica, pentru că ea prin preceptele sale divine înrăurește direct asupra sufletului individului, îi ordonează și-i disciplinează aplicările, îi dominează patimile și stabilește armonia între membrii societății; - și de aceia Biserica, condusă strict după principiul creștin, este scutul vieții sociale, este sprijinul cel mai puternic al ordinii de Stat.

Biserica Ortodoxă, - și în special Biserica Românească, pe lângă acest rol social a mai avut și nobila misiune de a se identifica cu toate aspirațiile neamului, le-a îmbrățișat cu căldură și a conlucrat la realizarea lor - și cu aceiaș râvnă dorește să continue și mai departe misiunea sa seculară.

Dacă pentru moment s-a crezut că rolul ei național a încetat, evenimentele au dezmințit această eclipsă momentană.

Orice instituție însă pentru a-și îndeplini menirea sa și a da roadele ce se așteaptă de la ea, singură are nevoie de sprijin și consolidare.

Neamul nostru, după îndelungate secole de suferințe în care timp n-a găsit sprijin și mângâiere de cât în credința străbună, - cu ajutorul Celui Prea Înalt și prin jertfele fiilor săi și-a realizat cel mai sfânt vis al său: - desrobirea și unirea tuturor românilor într-un Stat mărit. - Opera cea mai mare însă urmează a se înfăptui de acum înainte; - ea va consta în reînvierea sufletească și întărirea puterilor trupești ale poporului românesc, spre a deveni stâncă de granit neclintită, de care să se spargă toate valurile dușmane interne și externe.

Dacă mai sunt și alți factori, care vor contribui la realizarea acestui scop. - Biserica noastră națională însă, rămâne și mai departe pârghia cea mai puternică și elementul infailibil de înălțare și înnobilare sufletească, de consolidare națională și de întărire materială trupească a neamului, - și de aceia acum mai mult ca oricând se cuvine și Bisericeii o atențiune mai bine voitoare.

În primul loc, Bisericii pentru a-și împlini menirea, îi trebuiește o pregătire temeinică și suficientă, intelectuală și morală a clerului ei, care să fie cu adevărat: „Lumina lumii și sarea pământului”, după dumnezeiasca dorință a Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Onoratul Guvern convins de acest adevăr, a binevoit pe lângă o îmbunătățire materială a clerului din țară, să reînființeze și seminariile teologice de pe la Eparhiile unde lipseau; - și dacă aceasta este o simțitoare îmbunătățire materială și morală, care fără îndoială își va avea efectele sale salutare, - suntem însă nevoiți a o spune că în împrejurările actuale, este nevoie de o complectare pentru rolul național ce îl are Biserica acum.

De mult s-a simțit nevoia ridicării nivelului cultural al preoțimii și de aceia însăși legea clerului mirean cere, ca condiție de admisibilitate la preoție, titlul academic de „doctor” sau „licențiat” în teologie și numai în lipsă, se admite la parohiile rurale diplomații de seminar.

Singură Facultatea de Teologie de la București, n-a putut satisface nevoile Bisericii de cât într-o măsură prea mică, și cu atât mai mică pentru Biserica din părțile Moldovei.

Domnule Ministru,

Iașului cultural de mult i s-ar fi cuvenit cinstea de a avea un altar al culturii superioare teologice, complectându-se Universitatea cu Facultatea de teologie, așa precum se statornicise la înființarea ei în 1860. Dacă însă până acum, lipsa unei asemenea Facultăți a fost resimțită destul de greu, de aici înainte ea se impune ca condițiune vitală socială și națională.

Clerul din părțile Moldovei neavând în Iași o Facultate de Teologie, a rămas în inferioritate culturală față de cei din Muntenia, căci depărtarea și mijloacele materiale restrânse ale seminariștilor nu le-a îngăduit să se ducă la București în număr cât ar fi trebuit și de aceia mulți dintre seminariști, mai ales cei mai buni și doritori de cultură s-au înscris la alte facultăți din Iași, unde deschizându-li-se și perspective mai frumoase pentru viitor, s-au pierdut pentru preoție: - și tocmai în acest centru se simte cea mai mare nevoie de un cler mai bine pregătit pentru menținerea ordinii sociale și de Stat, față de curente subversive ce se agită pe aici, mai mult ca în alte părți. În momentul în care s-ar înființa Facultatea de Teologie în Iași, cât și cel puțin 50% din preoții tineri ar urma cursurile ei.

O Facultate de Teologie la Iași se impune și mai mult acum prin alipirea Basarabiei la Patria Mamă. - Se știe că clerul basarabean, din punct de vedere cultural este inferior, - guvernarea țaristă însă, știind influența lui cea mare asupra poporului, s-a silit prin toate mijloacele a-i înăduși prin simțământ național și a căreia roade s-au văzut îndestul, căci, este o datorie patriotică și națională a schimba cât mai curând și cât mai profund mentalitatea acestui cler și aceasta s-ar putea face în timpul cel mai scurt, punându-i-se imediat la îndemână această Facultate în Iași, căci mulți preoți tineri ar veni aici, atrași de perspective mai bune pentru viitor, și care la rândul lor ar propaga focul sfânt național dobândit mai departe.

Seminariștii basarabeni, trebuie să cu orice preț atrași spre Iași ca astfel să nu se îndrepte spre Kiev, unde după vechile orânduiri au toate înlesnirile pentru studiu, - așa încât prin existența unei Facultăți de Teologie la Iași, s-ar întinde o punte lată peste Prut și un zăgan la Nistru.

Câștigarea sufletului poporului basarabean, cât mai curând este una din condițiunile primordiale ale ființei României Mari, - și nimenea nu poate face aceasta mai cu succes decât preoțimea, deci ea trebuie câștigată cu orice preț.

Existența Facultății de Teologie la Cernăuți nu poate face de prisos pe cea de la Iași, pentru că chiar dacă Cernăuțiul, ar sluji din punct de vedere cultural, părțile nordice ale României Mari, apoi din punct de vedere național nu poate avea înrăurirea pe care o are Iașul.

Școalele bisericești, au un mare avantaj pentru că ele față de celelate școli, sunt și rămân așezăminte românești, - și numai românești în toate elementele din care sunt alcătuite, și aceste școli au fost și vor fi citadele în care n-au putut pătrunde ideile și curente ce ținesc la răsturnarea armoniei sociale și a ordinii de Stat, pentru că ele trăiesc și se hrănesc în esență cu doctrina creștină, care îndulcește și împacă toate nevoile și asperitățile vieții sociale și de Stat prin dragostea și dreptatea divină.

Domnule Ministru,

Subsemnații, în numele preoțimii din Moldova, care, încrezători și pe dreptatea și eficacitatea cauzei, - și pe temeiul motivelor ce am avut onoarea a Vă expune, și mai ales încrezători în bunăvoința și interesul cu care îmbrățișați toate chestiunile referitoare la Biserică și elementele ei, Vă rugăm, adânc respectuos și cu multă stăruință să binevoiți a aviza la toate mijloacele ce vă stau la îndemână spre a reînființa Facultatea de Teologie de pe lângă Universitatea din Iași, spre binele și cinstea Sfintei Noastre Biserici Naționale și spre întărirea și consolidarea Patriei și neamului, care Vă vor rămânea deapaururi recunoscătoare.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru, adâncul nostru respect și recunoștința preoțimii din Moldova.

(s.s.) Econ. I. Gotcu, profesor la Seminarul Veniamin

(s.s.) Preot Cicerone Iordăchescu

(s.s.) Preot Gh. I. Niculea, Protoieru Iași

(s.s.) Preot Gh. Petrovanu, Revizor Ecclesiastic

Domniei Sale,

Domnului Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice”.

Subsemnații în numele preoțimii din Moldova, care, încrezătorii și pe dreptatea și eficacitatea cauzei, - și pe temeiul motivelor ce au avut onoarea a Vă expune, - și mai ales încrezătorii în bunavoința și interesul cu care îmbrățișați toate cererile referitoare la Biserici și elementele ei, Vă rugăm, adine respectuos și cu multă stăruință, să binevoiți a aviza la toate mijloacele, ce vă stau la îndămină, spre a reînființa FACULTATEA DE TEOLOGIE de pe lângă Universitatea din Iași, spre binele și cinstea Sf. noastre Biserici Naționale și spre întărirea și consolidarea Patriei și a neamului, care Vă vor rămânea deapaururi recunoscătoare.

Primiți, Vă rugăm, DOMNULE MINISTRU, adineul nostru respect, și recunoștința preoțimii din Moldova.

Econ. I. Gotcu, profesor la Seminarul „Veniamin”
Preot Cicerone Iordăchescu
Preot Gh. I. Niculea Protoieru Iași
Preot Gh. Petrovanu Revizor Ecclesiastic

Anexa 3. Copie după adresa nr. 410 din 17 septembrie 1926 trimisă de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române miniștrilor de Instrucțiune Publică și de Culte și Arte în problema înființării Facultății de Teologie din cadrul Universității ieșene (Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, dosar nr. 71/1926, f. 30-32, 37).

„Sfântul Sinod al Sf. Bisericii Ortodoxe Române

București

Copie după adresa no. 410/1926

Domnule Ministru,

Aci alăturat avem onoare a Vă înainta, în copie telegrama I.P.S. Mitropolit Pimen al Moldovei, No. 5495/1926, prin care Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Iașilor protestează și cere ca Facultatea de Teologie ce se intenționează a se crea, să se alipească pe lângă Universitatea din Iași, cu sediul în Iași.

La aceasta Noi și Sf. Nostru Sinod cu adresa No. 307/1926, deja am avut onoare să vă împărtășească punctul său de vedere în această chestiune. Adică prin hotărârea adusă în ședința de la 2 iulie 1926, V-a cerut înființarea unei Facultăți de Teologie pe lângă Universitatea din Iași și cu sediul în Iași. Desigur acest vot al Sf. Sinod nu însemnează tăgăduirea dreptului ce Basarabia are de a-și înființa institute superioare de cultură și, cu

vremea, chiar și Universitate. Însă în momentul de față orașul Iași prezintă pentru învățământul superior un mediu mult mai prielnic și mai superior Chișinăului pentru creșterea și educarea viitorilor conducători și intelectuali ai poporului.

Când Sf. Sinod și-a dat consimțământul pentru o facultate de Teologie în Iași a înțeles nu să dea satisfacție unei vechi și îndreptățite dorințe a Moldovei, de a avea și pe lângă Universitatea din Iași o facultate de Teologie, ci de a pune la îndemâna preoțimii viitoare a Moldovei întregita posibilitatea unui mijloc care să contribuie, mai mult ca oricare alt factor, la închegarea sufletească a Românilor moldoveni.

Deosebit de aceasta Sf. Sinod are în vedere că orașul Iași este un vechi și încercat focar de cultură românească și de patriotism. În atmosfera lui de intelectualism românesc tinerele generații de dincolo de Prut găsesc singura posibilitate de a se desolidariza de mentalitatea și ideologia generațiilor crescute în vraja și admirația Rusiei și a se identifica cu aspirațiile neamului. În special lucrul acesta trebuie preoțimii ortodoxe basarabene coplesită până la deznaționalizare de influența rusească. A crește pe viitorii preoți ai Basarabiei într-un mediu românesc ca Iașii înseamnă nu numai ai pune într-un mediu de înaltă și serioasă intelectualitate, ci și într-un mediu din care să se înapoieze în Basarabia cu conștiință națională trezită și încălzită de idealul nației din care face parte. Sf. Sinod are convingerea fermă – în urma experienței căpătate – că înființarea unei Facultăți de Teologie la Iași va aduce cel mai mare serviciu cauzei naționale în Basarabia.

Afară de aceasta Sf. Sinod vede în așezarea Facultății de Teologie la Iași și alte înlesniri și avantagii pentru viitorii studenți teologi:

1) Un trai laolaltă cu studenții de la celelalte facultăți, deci închegarea unei camaraderii după băncile universității între viitorii conducători ai neamului, cu aceleași aspirațiuni, cu aceleași sentimente, cu aceiași ideologie;

2) Studenților teologi li s-ar da puțința unui orizont de cultură mare, deoarece li se înlesnește posibilitatea de a audia și frecventa cursurile celorlalte facultăți necesare întregirii culturii teologice: filosofie, - pedagogie, sociologie, metafizică, logică -, drept, - dreptul roman, dreptul constituțional și administrativ -, litere, - română, Istoria Românilor și Geografia Română -, etc., etc.

3) Universitatea are o veche și bogată bibliotecă pe care studenții teologi vor folosi-o în studiile și lucrările lor de seminarii;

4) Iașul e un vechi oraș cu tradiție românească și cărturărească, ceea ce ar contribui neasemănat de mult la formarea unei noi mentalități a tinerelor generații de preoți basarabeni ce vor veni să se instruiască aci.

Aceste motive au determinat Sf. Sinod să-și dea asentimentul pentru înființarea unei Facultăți de Teologie la Iași și, precum se vede bine, isvorâte din cea mai curată și părintească grijă de viitorul acestui neam. De aceea credem că veți cumpăni cu toată cuviința votul Sf. Sinod și preocupați de ideea consolidării morale a țării mărite să se ia pentru viitorul cler al Basarabiei acele măsuri corespunzătoare interesului general al Patriei și al Bisericii strămoșești.

Noi și Sfântul Nostru Sinod crede de a sa datorie să Vă atragă binevoitoarea atenție că înființând Facultatea de Teologie în Iași, singurul oraș pentru care noi ne-am dat consimțământul și blagoslovenia, se rezolvă o cestică cu incalculabil de bune urmări pentru viitor.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei Noastre considerațiuni și arhieresti binecuvântări.

Președinte,
Patriarh,
(s.s.) Miron

Domniei Sale,
Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice

Director,
(s.s.) Arh. Tit. S. Târgovișteanu

Pentru conformitate,
Ierom. Callist Rădulescu”.

Aceste motive au determinat Sf. Sinod să-și dea asentimentul pentru înființarea unei Facultăți de Teologie în Iași și, precum se vede prea bine, isvorite din cea mai curată și mai părintească grijă de viitorul acestui neam. De aceea credem că veți cumpani cu toată cuviința votul Sf. Sinod și preocupați de ideea consolidării morale a țării mărite să se ia pentru viitorul cler al Basarabiei acele măsuri corespunzătoare interesului general al Patriei și al Bisericii strămoșești.

Noi și Sfintul nostru Sinod crede de a sa datorie să vă atragă binevoitoarea atenție că înființând Facultatea de Teologie în Iași, singurul oraș pentru care noi ne-am dat consimțământul și blagoslovenia, să rezolvă o chestie cu incalculabil de bune urmări pentru viitor.

Primiți Vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei Noastre considerațiuni și arhieresti binecuvântări.

PREȘEDINTE,
PATRIARH,

(ss) Miran

DIRECTOR,

(ss) Arh. Tit. S. Târgovișteanu

pentru Conformitate.

Ierom. Callist Rădulescu

New considerations on the establishment of the Theology Faculty from Chișinău (1926)

Abstract

This study presents a contribution on the topic of the establishment of the Orthodox Theology Faculty from Chișinău in 1926. The novelty factor of the research is represented by the use of previously unedited documents from the Archives of the Metropolitan Church of Moldavia and Bukovina from Iași. We highlight the importance of the file no. 71/1926, exclusively dedicated to this topic, which contains original and copied documents with the main addresses and interventions sent by the clergy from Chișinău and Iași to the Romanian authorities, as well as the decisions adopted by those in power. Those documents have a great relevance to the topic, as the issue of the new faculty made it as a press subject only after the failure of the negotiations between institutions.

The conclusion is that there were two separate projects for the establishment of superior theological education institutes based in Chișinău and Iași. The Archbishop Gurie Grosu from the Bessarabian capital wanted a Theological Academy in Chișinău, in the template of the one from Kyiv, but the Moldavian Metropolitan Pimen Georgescu proposed the reopening of the Theology Faculty from the University of Iași. The Romanian authorities compiled the two projects, resulting in the establishment of a Theology Faculty located in Chișinău, but under the auspices of the University of Iași.

Keywords: Romanian higher theological education; University of Iași; Bessarabia; Gurie Grosu; Pimen Georgescu.

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a ediție, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L'Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANDMB</i>	= Arhivele Naționale. Direcția Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Archiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei
<i>ASRR</i>	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
<i>AȘUI</i>	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

ATS	= Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
AUAIC	= Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
AUB	= Analele Universității „București”
BA	= <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice
BAR	= Biblioteca Academiei Române
BArchB	= Bundesarchiv Berlin
BAR int. ser.	= British Archaeological Reports, International Series
BBR	= Buletinul Bibliotecii Române
BCIR	= Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI	= Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
BCU-Iași	= Biblioteca Centrală Universitară, Iași
BE	= Bulletin Epigraphique
BF	= Byzantinische Forschungen, Amsterdam
BJ	= Bonner Jahrbücher, Bonn
BMI	= Buletinul Monumentelor Istorice
BMIM	= București. Materiale de istorie și muzeografie
BNB	= Biblioteca Națională București
BNJ	= Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BOR	= Biserica Ortodoxă Română
BS	= Balkan Studies
BSNR	= Buletinul Societății Numismatice Române
ByzSlav	= Byzantinoslavica
CA	= Cercetări arheologice
CAI	= Caiete de Antropologie Istorică
CartNova	= <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia
CB	= Cahiers balkaniques
CC	= Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
CCAR	= Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
CCh	= <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout
CChSG	= <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>
CCSL	= <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols
CDM	= <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.
CDȚR	= <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006
Chiron	= Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
CI	= Cercetări istorice (ambele serii)
CIL	= <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin
CL	= Cercetări literare
CLRE	= <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
CN	= Cercetări Numismatice
CNA	= Cronica Numismatică și Arheologică, București
CSCO	= <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain
CSEA	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice
CSEL	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter
CSPAMI	= Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
CT	= Columna lui Traian, București
CTh	= <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
Cv.L	= Convorbiri literare (ambele serii)

„Dacia”, N.S.	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
DANIC	= Direcția Arhivelor Naționale Istoric Centrale
DGAS	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
DI	= Diplomatarium Italicum
DIR	= Documente privind istoria României
DIRRI	= Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență
DOP	= Dumbarton Oaks Papers
DTN	= Din trecutul nostru, Chișinău
DRH	= Documenta Romaniae Historica
EB	= Études Balkaniques
EBPB	= Études byzantines et post-byzantines
EDCS	= Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby (http://www.manfredclaus.de/)
EDR	= Epigraphic Database Roma (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
EpigrAnat	= Epigraphica Anatolica, Münster
ER Asturias	= F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
Gerión	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
GB	= Glasul Bisericii
GCS	= Die Griechischen Christlichen Schriftsteller, Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
GLK	= Grammatici Latini Keil
HEp	= Hispania Epigraphica, Madrid
„Hierasus”	= Hierasus. Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
HM	= Heraldica Moldaviae, Chișinău
HU	= Historia Urbana, Sibiu
HUI	= Historia Universitatis Iassensis, Iași
IDR	= Inscripțiile din Dacia romană, București-Paris
IDRE	= Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie, I-II, Bucarest, 1996, 2000
IGLN	= Inscriptions grecques et latines de Novae, Bordeaux
IGLR	= Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România, București, 1976
IILPecs	= Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften, Pecs, 1991
ILAlg	= Inscriptions latines d'Algérie, Paris
ILB	= Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae, Sofia, 1989
ILD	= Inscripții latine din Dacia, București
ILN	= Inscriptions latines de Novae, Poznań
ILLPRON	= Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices, Berlin, 1986
ILS	= Inscriptiones Latinae Selectae, 1892
IMS	= Inscriptiones Moesiae Superioris, Belgrad
IN	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
ISM	= Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine, București, vol. I-III, 1983-1999
JGO	= Jahrbücher für Geschichte Osteuropas
JL	= Junimea literară
JRS	= The Journal of Roman studies, London
LR	= Limba română
MA	= Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
MCA	= Materiale și cercetări arheologice
MEF	= Moldova în epoca feudalismului, vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
MEFRA	= Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité, Roma

MGH	= <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877-
MI	= Magazin istoric, București
MIM	= Materiale de istorie și muzeografie
MM	= Mitropolia Moldovei
MMS	= Mitropolia Moldovei și Sucevei
MN	= Muzeul Național, București
MO	= Mitropolia Olteniei
MOF	= Monitorul Oficial al României
Navarro	= M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.
NBA	= <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
NDPAC	= <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
NEH	= Nouvelles études d'histoire
OI	= Opțiuni istoriografice, Iași
OPEL	= <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
PG	= <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
PIR	= <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.
PLRE	= <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
RA	= Revista arhivelor
RBAR	= Revista Bibliotecii Academiei Române, București
RC	= Revista catolică
RdI	= Revista de istorie
REByz	= Revue des Études Byzantines
RER	= Revue des études roumaines
RESEE	= Revue des études Sud-Est européennes
RHP	= <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena
RHSEE	= Revue historique de Sud-Est européen
RI	= Revista istorică (ambele serii)
RIAF	= Revista pentru istorie, arheologie și filologie
RIB	= <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra
RIM	= Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
RIR	= Revista istorică română, București
RIS	= Revista de istorie socială, Iași
RITL	= Revista de istorie și teorie literară
RIU	= <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
RJMH	= The Romanian Journal of Modern History, Iași
RM	= Revista muzeelor
RMD	= <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra
RMM	= <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz
RMM-MIA	= Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
RMR	= Revista Medicală Română
RRH	= Revue roumaine d'histoire
RRHA	= Revue roumaine de l'histoire de l'art
RRHA-BA	= Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts
RSIAB	= Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
Rsl	= Romanoslavica

<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>Sch</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde